

Porabne misli o slovenščini v govoru in pismu.

(Piše Fr. S. Lekše.)

Brez predgovora in uvoda nadaljujem lani začetno delo. Razvit, bogat in čist jezik je vsakemu narodu velika prednost. Torej se trudimo — vsakdo po svoje — za tak jezik! Ako se tudi ne vjemamo v manjših stvaréh, vjemajmo se pa vsi v ljubezni za resnico in za svoj mili narod.

Lani so nekatere »misli« napravile več hrupa, kakor je bilo treba. Kdor hoče pisatelja prav soditi, naj se ozira tudi na njegov namen. Nekateri so bili menda nevoljni, ko so čitali na 56. str. lanskega letnika »kažnjevati, pojašnjevati, opaževati, opažati, zadoščati, nameščati . . .« Zakaj neki? Oglasil se je gosp. L. P. v »Ljub. Zv.«¹⁾: »V novejši dōbi (bolje času) so začeli delati zmešnjavo v tvoritvi imperfektivnih glagolov . . .« Res prav — skoro bi rekel — je govoril sosed Lah, znani pisatelj De Amicis: »Formidabili le discussioni di lingua . . . perchè ogni creatura umana porta dentro di se l'embrione d'un linguaiolo intrattabile, e cede piuttosto sulla questione dell' immortalità dell' anima (jaz že ne) che sulla questione d'un pronome.«²⁾ Čudno bi se utegnulo zdeti, ako bi ne omenjal ničesar o oni opazki. Vendar pa na vse ne bōdem odgovarjal že tukaj, prilike bode pač še dovolj: zato sedaj le toliko, da se bolje umemo.

Moj namen nikakor ni bil — kakor lahko slednji razvidi — pisati sploh »o tvoritvi imperfektivnih glagolov.« Zakaj za to nikakor ni dovolj četrtinka male stranice, ampak treba nekoliko več prostora. Katere glagole sem mislil, to sem povedal; ostalih mi pa ne nalagajte na moj križ. In smo li res mi »začeli delati zmešnjavo«? Počasi! Radovednost

¹⁾ »Ljub. Zv.« 1890., str. 136—139.

²⁾ »Strahoviti so prepiri v jeziku . . . zakaj vsako človeško bitje ima v sebi kal hudega jezicarja in raje se udá, ako se gre za neumrljivost človeške duše, kakor če se gre za jeden zaimek.«

me je gnala, da sem pregledal površno nekaj listov »Zvon«-a ter našel, da uči: »zadostuje« (nam. »zadoščuje«), ker je pravilno od glagola zadostiti nedovršna oblika: »zadoščati, zadoščevati«; dalje »pojasnovajoč« (nam. pojašnjujoč) »onečaščenje . . .« »To zadoščuj« — piše zopet g. P. na drugem mestu, »da si ustvarimo« itd.¹⁾ Potemtakem bi se lahko oponosila komu drugemu »zmešnjava o tvoritvi imperfektivnih glagolov«, in najboljši naš slovenski jezičar, p. St. Škrabec, piše le: »nadomestil, nadomestiti, nadomeščati«, »nameščati« in sicer »imperfektivum« v pomenu »er-setzen — in locum sufficere, in verteten — vice fungi.« Le nekaj vzgledov! »Naglašeni nameščajo dolge, nenaglašeni kratke zloge« . . . »kjer se morejo nadomeščati s troheji« . . . »ki se sme nadomestiti« . . . »a se je pa v stari slovenščini nadomeščal« . . . »V inst. je — *om* še ohranjen; vendar ga mnogokrat nadomešča že — *am* i. t. d.«²⁾ — Kakor to, da »ni kažnjevati z vzgledi dokazan« — in zato ga ni mōči zagovarjati — »konstatiramo faktum« še mi, da tudi »kaznovati« ni dokazan z vzgledi iz naše slovenščine. Iz tega pa, da je »kaznovati že v stari slovenščini zabeležen«, nikakor še ne sledi, da bi moral biti dober tudi v naši. Res omenja Lex. Palaeosl. Mikl. »kaznovati« (»antch.« in »greg. naz.« torej iz strus. spominikov iz XI. stol.). Vprašati se nam je, ali je ta glagolna oblika posebej staroruska, ali je tudi staro- t. j. cerkveno-slovenska, in zopet ali je svojina pannonškega ali bolgarskega t. j. simeonskega časa. Lahko je tudi nastal »kaznovati« po analogiji »mafzhoval mafzhovanje« (Dalm.) »konjov, hlapcom, mesecov, meshzhovane« (Trub. Ps.). Sploh pa nam ni tu gledati, ali je »kaznovati« izglagolski ali izimenski glagol. Zakaj

¹⁾ »Ljublj. Zv.« 1888 in 1889, str. 378.

²⁾ »Cvetje« II. letnik 1881., IV. letn. 1890.

če je tudi zadnji, bilo je nom. deblo mehko t. j. »kaznъ«, in po omenjenih, na str. 56. p. l. označenih glasoslovnih zakonih ne more se glasiti »kaznovati«. Na preprosto ljudstvo se tu ne moremo sklicavati, ker je ta glagol književna beseda, in narod jo sedaj tako govori, kakor jo je čital v knjigah in poslušal iz ust svojih učiteljev. »Katero oblike bi po teh ali onih prehodih, po teh ali onih glasoslovnih pravilih bile še možne«, recimo kratko z gosp. L. P., »v to vprašanje se nam ni spuščati«¹⁾ sedaj, ker zato treba več prostora in časa, da se natančno določi, katere glagole nam je izvajati iz imen«²⁾, katere iz dotičnih glagolov IV. vrste.«³⁾ Kajpada za pisavo ni povsod odločilno to, kar smo omenili o »kaznovati«.

— Sploh so v tem velike različnosti, ker jezik v tem ni dosleden. Mnogokrat bi po glasoslovnih zakonih kaj drugega pričakovali, kakor

pa res imamo. Tako govorimo in pišemo: »zanesljiv in zamišljen« pošljem

itd. Ljudstvo po mnogih krajih govori »zmržnjen«, česar ne bi nikakor pričā-

kovali. — Kar piše »Zvon« na str. 239., zavračamo ga s tem, kar pišeta gg. J.

svojimi učenci tri, ki so prišli iz različnih gimnazij; pri prvi nalogi je pisal *A* pri-

Sket in J. Lendovšek. Soseb še zadnji omenja med drugim to; »Imel sem med

hodnost, *B* prihodnjost, *C* prihodnjest, in vsak je trdil, da je moral pri prejšnjem učitelju tako pisati.«⁴⁾ In kdo more trditi, da so »izreki teh profesorjev« vsi dokazani? Kar se pa naj-novejšega besednjaka tiče, ni nam treba nanj prisegati. »Porabnim mislim« ni bil nikakor namen, da bi koga zbadale, ampak povedati naravnost, kar se nam je zdelo potrebno. Če je pa kdo, kar je bilo mimogredé v primerih in vzgledih rečeno, na-se obračal, slobodno mu! Res prav piše Anglež Pope: »To attack vices in the abstract, without touching persons, may be safe fighting indeed, but it is fighting with shadows.«⁵⁾

Tudi nekaj drugega je, kar so ugovarjali, da se namreč sklicujem pre-

več na Dalmatina. Kaj je pisal, o tem sodim po naši katoliški veri. V jeziko-

slovju mi velja, kako je pisal. Zakaj lahko rečemo gledé na današnjo slovenščino in pa Dalmatinov jezik, kar je rekel Nemeč prof. H. Osthoff za nemščino in jezik v Lutrovem sv. pismu: »Bekanntlich ist die Sprache, die wir heutzutage schreiben und der wir uns in der gebildeten Rede zu bedienen pflegen, im Wesentlichen diejenige Sprache, welche der Bibelübersetzung Luthers und seinen sonstigen Schriften ihre Einführung in den allgemeinen Gebrauch verdankt.«⁶⁾ Ali Dalmatin se ni nikjer učil slovenščine; pisal je, kakor je tedaj slišal doma — rekel mi je večkrat moj čislani prijatelj —, od Dalmatina se že ne bom nikoli učil slovenščine! Res je prvo, krivo pa drugo. Da bi se bil Dalmatin kje učil slovenščine, o tem molči zgodovina; zaradi tega pa ne prezirajmo njegovega jezika! Tudi sv. Ciril in Metod in njiju učenci se niso nikjer učili slovenščine v današnjem pomenu besede, in vendar se sklicuje vse na prva dva, na staro ali cerkveno slovenščino. In težko, da mi bode kdo oporekal, če rečem, da je za nas Slovence, za poznavanje našega jezika znamenitejši in imenitnejši jezik Dalmatinov od jezika sv. Cirila. Zato ga pokličite na pomoč, kjer je naš jezik opešal, da mu oni seže pod pazduho, ali mu pa kaj posodi. Dalmatin je bil vodnik v pisavi najboljšima našima poznavalcema novoslovenskega jezika našega, Fr. Levstiku in p. St. Škrabcu. Zadnjemu je še sedaj.⁷⁾ Po Dalmatinu se je ravnala v slovenščini duhovščina⁸⁾ naša vse do Japeljnovega sv. pisma. Zato

¹⁾ »Ljublj. Zvon« 1890, str. 236.

²⁾ »Dom in Svet« 1890, šte. 6. in 7.

³⁾ »Ljublj. Zvon« 1890, str. 244.

⁴⁾ »Ljublj. Zvon« 1889, str. 373.

⁵⁾ Po slovensko: »Napadati napake same na sebi in se ne zadevati nikakor ob osebe, gotovo je kaj varen boj, a boj je — s senco.« In zato sem navajal primere iz raznih listov, da ne bi kdo mislil, da se bojujem zoper nekaj, česar ni. Pis.

⁶⁾ Berlin 1883, Schriftsprache in Volksmundart von Prof. H. Osthoff. Str. 4.

⁷⁾ »Cvetje« X. Opozorimo Slovence na znamenite in slavne platnice »Cvetja«. Podpirajte to lepo delo! Pis.

⁸⁾ Prim. »Dom in Svet«, šte. 11, 1890.

so z dovoljenjem rabili Dalmatina, in njegov jezik je silno deloval na razvitek našega jezika. Kajpada ne zaljubljam današnje govornice, kakor tudi poleg književnih narečij, ne zametujmo drugih, tudi štajerskih in koroških ne, naj se še tako razločujejo od knjižnega jezika. Sprejemajmo iz njih besede, katerih nimata knjižni narečji, ali uravnajmo jih zmerom po Dalmatinu in knjižnih narečjih.

Naposled omenjam neko vrsto sodnikov svojih, ki si pomagajo z visokega svojega stališča z milostnimi frazami, kakor »diletant⁹⁾«, ali enakimi. Tem rečem le toliko: V vedi veljajo dokazi in nič drugega. Niti diplomi, niti naslovi me ne bodo motili. Kdor mi dokaže, da sem napak pisal, temu bodem hvaležen, bodisi profesor, bodisi diletant. Za slobodo v pisavi sem tudi jaz, kolikor je možno; le rabimo jo in »privoščimo« jo drug drugemu. (Dalje.)

Dostavek uredništva. Sploh se moramo Slovenci navaditi, da bomo lože in rajši prenašali kritiko. V tem moramo pač vsi reči, da smo preobčutljivi. Pač treba tudi ogibati se brezpotrebne ostrosti. Madež, napaka, nedostatkost se najde na vsaki stvari. Saj se trudimo vsi, vsak po svoje, za napredek naroda, torej bodimo tudi v pisavi zložni in prijatelji! — Po tem načelu se bode ravnal urednik sam, vsaj hoté ne bode žalil nikogar; prosimo tudi gospode pisatelje, da bi se po tem ravnali.

Da tudi uredništvo samo izpové, kakšno načelo mu velja za pravopis, rečemo to-le: Pravopis naš je bistveno določen, saj so ga določili pisatelji od Ravnikarja sem. Saj vemo, kako so pisale »Novice«, kako je pisal »Glasnik« in za njim drugi naši leposlovni listi. Ti so hodili po določeni poti, katere nam ne kaže popustiti, ako nečemo zaiti v zmešnjave. A kar je napačnega, kar se ne vjema z bistvenimi pravili, to treba seveda popraviti in očititi.

Upam, da mi marsikdo pritrjuje, ko pravim, da bi se morali Slovenci ozirati vse bolj na skladnjo (sintakso). V tej se izraža pravi duh narodov, ta je posoda

⁹⁾ »Ljublj. Zv.« 1890, str. 500.

ali kalup za njegovo mišljenje, v tej se izraža moč in lepota govorice. Bodisi da pišemo kakor, bodisi kakor, na tem ni toliko, (dasi je potrebno i to preiskovati), a mnogo je na tem, da pišemo

lepo, gladko slovenščino, da mislimo in pišemo v slovenskem duhu, ne pa v nemškem ali latinskem, ne zapleteno in težavno v dolgih ali trdih stavkih, ampak v kratkih, preprostih. Uredn.

SLOVSTVO.

SLOVENSKO SLOVSTVO.

Knjige „Maticе Slovenske“ za leto 1890.

Meseca novembra p. l. je izdala »Matica Slovenska« tri knjige za leto 1890, katere obsegajo 60 pol. Toliko dosedaj še ni dala naša Matica nobeno leto svojim udom. Lepo znamenje, da je krepka, da napreduje.

1. Letopis Maticе Slovenske za l. 1890.

Uredil Anton Bartel. Natisnila »Narodna Tiskarna.« 8°. Str. 320. Cena 1 gld. — Knjiga obsega 5 spisov, bibliografijo in poročilo o društvenem delovanju. I. Andrej Turjaški. (1557 do 1594.) Spisal Ivan Steklasa. (Str. 1—51.) Pisatelj priobčuje že nekaj let v »Letopisu« življenjepise slavnih kranjskih junakov. Letošnji spis ponuja več, kakor naslov obeta. Zato menimo, da bi moral biti naslov nekoliko širji, ker čitatelj prečita časi po več strani, ne da bi zvedel o junaku kaj novega. Seveda o Andreju samem ni mnogo znanega razven njegovih zmagalnih bojev. No — te nam je pisatelj natančno opisal. V mladosti je opravljal Andrej razne častne službe; l. 1589. je postal vrhovni zapovednik v Karlovcu in poslej je stal junaško na braniku proti drznemu Turčinu. Neminljivo slavo si je priboril z zmago pri Sisku (22. jun. 1593.), katera je vzela sovragom junaštvo, kristijanom pa strah pred njimi. Andrej je zlomil turški meč. Vrli zmagalec pa je že leto potem (l. 1594.) umrl, šele 37 let star. Pisatelj imenuje plemenitaža Saurau-a »Zavrla« (str. 19). Paradayser-ja »Posedar-ja« (str. 37); o Eggenbergih trdi, da so bili slovenskega rodu (str. 38). Domoljubnemu Slovencu se mora ogreti srce za milo domovino, ko čita, koliko so trpeli njeni sinovi, njegovi častni pradedje. In tožnost se polasti srca, ako pomisli, kako plačilo uživa sedaj ta rod za take zasluge. — Pisatelj marljivo in uspešno nadaljuje to, česar se je svoje dni z veliko ljubeznijo lotil Parapat, kateremu pa je, žali, prerana smrt ustavila spretno pero. Ti življenjepisi bodo kedaj dober pomoček zgodovinarju turških bojev na Slovenskem. — 2. Slovenske ná-

rodne vraže in prazne vere, primerjane drugim slovanskim in neslovanskim. Spisal J. Navratil. I. del; 4. dalje iz Letopisa 1888, str. 132—189 (začetek l. 1885, str. 117). V tem sestavku, obsegajočem 64 strani, nadaljuje gosp. pisatelj snov, katero je prvič razpravljal v Letopisu l. 1885. Velikanske naloge se je bil v resnici lotil gosp. pisatelj, pričenshi nabirati in urejevati národne vraže in prazne vere; toda temeljita izobrazba in vstrajnost premagata vse zapreke. To je pokazal gosp. pisatelj v 5 letopisih, namreč od l. 1885.—1888. in letos, ko je objavil res velike zbirke zanimivega národnega blaga, tičočega se glavnih praznikov, kakor so: Božič. Staro leto, Novo leto, Sv. trije kralji, Cvetna nedelja, Velika noč, Jurjevo, Vnebohod, Kres, sv. Rešnje Telo. Koncem svojega spisa v Letopisu l. 1888. pa je pričel popisovati vraže in prazne vere, nanašajoče se na druge praznike, in sicer po redu, kakor praznuje praznike sv. cerkev, namreč: sv. Anton pušč., sv. Pavla izpreobrnjenje, Svečnica, sv. Blaž. V letošnjem Letopisu pa nadaljuje v tem redu in nam podaje bogato zbirko národnega blaga o sledečih praznikih: Sv. Valentin, pepelnica, post (veliki), sredopostna sredo, sv. Matija, 40 mučnikov, sv. Gregor, sv. Jedert, sv. Jožef, sv. Benedikt, Marije Dev. oznanjenje. 1. dan aprila, sv. Marka, sv. Filip in Jakob, sv. Florijan, sv. Urban, sv. Medard, sv. Vid, sv. Janez in Pavel, sv. Peter in Pavel, Marije Device obiskanje, sv. Ciril in Metod. — Pričakujemo, da hode gosp. pisatelj nadaljeval svojo zbirko ter nam povedal zanimive podatke še o drugih svetnikih, katerih praznike obhajamo od meseca julija do decembra. — Snov je izvrstno razvrščena, pripovedovanje v celem spisu jako temeljito. Le nekateri izrazi naj bi se zamenili, ker preveč kažejo svoj germ. ali tuji izvor, kakor: bodi vtreseno (mesto: mimogredé omenjeno), pretežna večina (m. velika večina), pod konec leta (m. proti koncu leta), z nerazuma (ne da bi vedeli zakaj) in nekateri podobni. Poleg tega se nam zdé nekako prisiljene, slovenščini nikakor prikladne zveze: po nekaterih severnih Nemcev veri, na tega svet-

Porabne misli o slovenščini v govoru in pismu.

(Piše Fr. S. Lekše.)

(Dalje.)

Ročeno je bilo, da sem za slobodo v pisavi. Kajpada, rad jo pripoznavam tudi slednjemu drugemu. Ne pa samo v pisavi, ampak tudi v izgovarjanju. Da se pa do dobrega razumemo, pomudimo se malo pri tej reči. Znan je vsakemu razloček med knjižnim in navadnim dijalektnim izgovarjanjem v vsakem jeziku. Izgovarjanje se pri nekaterih bolj, pri drugih manj oddaljuje od pismenega jezika. Saksonec je svoj »S-chinken«, Berlincu je pa ljubši »jebatene Jans«, Moselanec gré v »katholige Kirsche«, vendar vsi pišejo jednako vse besede. Pri nas Slovencih imamo res prav različen izgovor in tudi različno pisavo. In vendar ne more vse dobro biti, temveč le to, kar nas uči razvitek našega jezika. Saj se mora tudi jezik ravnati po določenih trdnih zakonih. Te zakone je treba preiskovati, kar se zakonom ustavlja ali celó nasprotuje, treba je zavreči, ako ni opravičena izjema. Tako postavim, kje je jezikoven zakon v naši slovenščini, na katerega naj se sklicujejo tisti, ki pišejo rodilnik množine na *ij*, na pr. »mislij, dolžnostij« itd. Kar piše dr. Jak. Sket,¹⁾ pač ne zadošča mislečemu človeku. Takisto nam kaže razvitek našega jezika, da je popolnoma krivo pisati v mestniku moškega in srednjega spola ednine *u* po trdih, *i* pa po mehkih soglasnikih.²⁾ Sicer se zdijo to malosti mnogim, vendar če hočemo lepo gladko slovenski pisati, treba nam na to tudi paziti. Zato bodemo iskali in določevali ob kratkem take zakone, po katerih naj se ravna naša pisava in naš govor. Po pravici tirjamo, da se mora vsaka trditev dokazati, dokazati iz etimologije, pa še bolj iz zgodovine naše pisave.³⁾

¹⁾ Glej njegovo slovnico pag. 37.

²⁾ V. Oblak S. A. Zur Geschichte der nominalen Declination im Slovenischen. p. 36 etc. »Cvetje« II. 10. 1881.

³⁾ Gledé na »zahvaliti koga za kaj« — mislimo — je ta izraz tako utrjen v govorici na-

1. »Zlasti«, neznatna je sicer beseda, in kako različno se piše! »Izlasti, vzlasti, izvlasti«¹⁾ in kar je pač edino pravo: »zlasti«. Je pač križ! Zapiše-li pri nas kako neobično obliko, nenavadno besedo kateri kje: vse se je oklene, in zakaj? ker je nenavadna, nova. Le poslušajmo govoriti nekatere, kako hlatajo po nenavadnih oblikah in besedah! Takisto delajo neki dopisniki in manjši pisci. Le jeden vzgled! Kje na deželi govore za »britof« »mirodvor, mirudvor«? In v vsakem dopisu z dežele skoro čitaš to grdo spako.

G. J. Lendovšek²⁾ uči inace od gosp. dr. J. Sketa — ta nesrečna nesloga v slovenščini po naših šolah! — namreč: »da se naj ne piše vzlasti (§. 355) ampak izlasti ali zlasti«. Ali sta obe pisavi pravilni? »Miklošič izvaja to besedo iz iz + vlasti«. Po etimologiji tedaj je le »izvlasti«. A treba se ozirati tudi na zgodovino besede, na to, kako so jo pisali naši predniki. Stari naši pisatelji poznajo le »zlasti«, tako govori ljudstvo in Miklosich sam tako piše v svojem najnovejšem delu³⁾: . . . »nsl. ladati last eigenthum, zlasti besonders«. Takisto Trubar in Dalmatin. »Slasti vse israelške otroke.« Jud. X. in na mnogih drugih mestih. Tako piše tudi M. Ravnikar. Bassar (Pridige 1734) 61: »Sa refnico, ne bofh smel zhèhnti, flafti, kir te . . .«

rodovi in v jeziku prednikov, da nam niti sumnjati ni treba o njem. Primeri Valjavčeve »Narodne pripovjesti«: »I mišek mu je zahvalil . . .« — Še nekaj vzgledov! Trub. Ps. »Potle opomina, de Boga sahvalimo sa volo nega beffede . . . 41. Bassar (1734) . . . bo sahualil Boga . . . 50. Dalm. (1578) Predg. »Sa tako veliko neifrezhno dobruto imamo my vfi vbosi . . . Gospoda Boga . . . is ferza . . . sahualiti. . . Ker ie pak tudi Far bil, ie Abrama shegnal, inu Boga sahvalil sa odreshituu itd. I. Mojz. XIV. Tu pač nikjer ne pomeni »pohvaliti«.

¹⁾ »Ljubljanski Zvon« 1887.

²⁾ Janéžič-Sketova slovnica vide »Ljubljanski Zvon« 1889. str. 693.

³⁾ Etymol. Wörterbuch str. 378

2. „**Tjeden**“ naj se piše, ker je to jedino pravilno, opominjal je že večkrat o. S. Škrabec.¹⁾ Za pisavo »tjeden« priča dol. »keiden«, pravi omenjeni učenjak. Temu še dodajem, da tudi na Štajerskem govori ljudstvo »kejd'n«, v savinjski dolini in mariborski okolici sem večkrat slišal. »Tjeden« piše tudi Dalmatin. »Lety fedemdeffet Tjedni . . . Sakaj fedemdeffet Tjednou teh dny . . . Predg. preroka Dan. . . ima dua tiedna. III. M. b.

3. „**Vgrižljaj, — Ujaja**“, der Bissen, treba v slovenskem književnem jeziku pisati in govoriti v olikanem govoru. Zakaj tako so pisali naši predniki in je čisto po etimologiji napravljena beseda. Današnje »grižljaj (Janežič - Bartel 99« in po drugod), je samo okrajšano in e mesto a med »j«-ema zaradi naglasa. Da je temu tako, priča nam roditelj: »vgrižljaja«. Dalmatin (1578) Predg.: »Inu kadar fe Bug le zhes en vgrishlei eniga prepouedaniga Jabelka taku ferdi.« Dalmatin (1584): »Profsim te, pušti me, . . . de jeft en vgrishlej Kruha jem.« II. Reg. II. »Ona je jedla od njegoviga vgrishlaja«. II. Reg. XII. Prim. III. Reg. XVII.

4. „**Slednji**“ čitamo od neke dôbe po slovenskih časnikih in knjigah v napačnem pomenu »der Folgende« n. pr.: »Mož, čegar sliko vidite na slednji strani²⁾ . . .« »Slednji« pomeni »jeder von vielen«, lat. quisque; postavim: »Potle pravi, koku fo Kapitani ali vishi zhes sleidni rod . . .« Dalm. (1578) Predg. »Rodi Semla . . . rodouita Driueffa, de

sleidne fad neffe« I. Gen. ibd. . . »de sleidnje fad . . .« Dalmatin (84). Miklosich piše¹⁾: ». . . nslov. slêdi tandem, slêdnji extremus ung. . . (tudi po Štajerskem po nekod ima ta pomen poleg navadnega) quisque Trub. slêherni, jeder einzeln.« Dobro bi bilo delati razliko, naj si je neznatna, med »slednji, vsak in sleharni«.

5. „**Podati se, podam se**“ v pomenu »sich begeben«, kakor piše na prvem mestu za rečeno nemško besedo Jan.-Bart.²⁾ (v besednjaku) na str. 76. in lahko čitaš v drugih knjigah in knjižicah,³⁾ grda je nemčizna. »Podati se« čisto kaj drugega pomeni. Preprostega kmetiča ali kmetico lahko večkrat slišiš govoriti: »Nekaj časa — postavim, pravita ti — ni se hotel Janez ničesar učiti, sedaj se je pa podal . . .« »Podati sem se mu moral nekoliko.«⁴⁾ In tudi čisto lahko prebijemo brez te spake, ker imamo dovolj pravih slovenskih izrazov za to. Postavim: »iti, napotiti se, spravljati se na pot« in drugih, kakor že zahteva zmisel. Valjavec v svojih narodnih pripovedkah, katere je zapisal, kakor ljudstvo govori, ima: »Kad bi se on na put odpravil zestane . . .« Čehi imajo: »odebrati se kam«. Zato se podajmo slovenskemu duhu!

¹⁾ Etymol. Wörterbuch, 306.

²⁾ Znanprej bodem zmirom tako citoval: »Deutsch-slovenisches Handwörterbuch von Ant. Janežič, bearbeitet von Anton Bartel. Klagenfurt 1889.«

³⁾ Glej »Večernice« 1890, str. 5, 9. — »Letopis Matice Slovenske« 1890, 1, 7 itd.

⁴⁾ »Dom in Svet« 1891, str. 36.

¹⁾ »Cvetje« VII. 1887. IX. 1889.

²⁾ 48. str. Koledar družbe sv. Mohora, 1891.

Nekoliko iz indijskega bajeslovja.

(Spisal dr. K. Glaser.)

Najstarejši dôbi indijske zgodovine, ko so Indi polagoma zasedali zahodnji del obširnega svojega ozemlja, namreč ravan reke Inda, verovali so v enega, nadzemskega,

osebnega Boga. Ta monoteizem pa se je izpremenil brzo v politeizem, t. j. namesto v enega Boga verovali so v več bogov; začenjali so namreč posebljevati posamezne naravne moči in so jim

tem, ki je vedno okrašen s cveticami; v takem, čigar udje lepo diše; ki se mazili z lepo dišečimi mazili in ki je okrašen z lepimi uhani«.

19. »V tem, ki vedno govori resnico; ki je prijatelj vsem bitjem; v oženjenem hišnem gospodarju; v takem, ki se zna zatajevati, ki zna brzdati svojo jezo; v takem, ki razume svoje in tuje posle, ki misli samo na blage reči in ki je vedno pohleven«.

20. »V ženah, ki nosijo samo svoj ures; ki so udane svojim možem; ki

govore prijazno; ki niso zapravljlive; ki imajo sinove; ki imajo v lepem redu hišno orodje, in ki rade opravljajo hišne daritve«.

21. »V ženah, ki čiste svoje hiše; ki znajo brzdati svoje nagone; ki se ne prepirajo; ki se ravnaajo točno po zakonih; ki negujejo vedno ljubezen; vedno stanujem v tem, ki uničuje Madhuja«.

»Niti za trenotek nisem oddaljena od Purušottama«.

Porabne misli o slovenščini v govoru in pismu.

(Piše Fr. S. Lekše.)

(Dalje.)

6. „**Gorši**“ pomeni »besser, schöner«. Zato dobro piše g. dr. Fr. L., da ni res, da bi bil »gorši« komparativ za »zal«. ¹⁾ In če ni komparativ od »zal«, odkod je? Na to nam odgovarja Miklosich ²⁾ pišoč: »Mit gorėti verbinde ich wörter... asl. gorij pejor, gorje malum: kein comparativ... nsl. gorši mit der befremdenden bedeutung »optatius« besser«... V savinjski dolini je znana beseda »gorši« v pomenu »lepši« »najgorši« = »najlepši«. N. pr. on gav M. je bil izmed vseh »najgorši« = »najlepši«. V tem pomenu je znana ta beseda tudi koroškim in kranjskim Slovencem, kakor kažejo »Narodne pesni koroških Slovencev« ³⁾ in pa »Vodnikove pesni« ⁴⁾ »Kedar jaz pridem, ne pridem koj sam, Z meno še pride en gorši moj špan«. »... Gor vstani. Svetiš ko lunica Gorše ko solnce po dni«. »Prvi je bil gorši«. Tudi v narodnih pregovorih naletimo na to besedo, postavim: »Gorše je po dolgi poti iti, kakor se na bližnjici zamuditi«.

»Gorše je biti pobožen pa ubožen, kakor hudoben pa premožen«. Potemtakem je tudi napačno pisati: »najgorše« mesto »najhujše«, »gorji« mesto »hujši«. ¹⁾ Res pozna te besede, kakor tudi »zao, zla, zlo« — katere dve zadnji ima tudi slovenščina — hrvaški jezik. Ali če bi mi imeli od »zla zlo«, moški spol glasil se ne bi »zal«, ampak »zel«, kakor res pišejo nekateri. ²⁾ Urban Jarnik ³⁾ piše sicer: »zal«: »Sal, a, o prächtig, S'l, sla, slo, jetzt hud, a, o böse — S'l... ist als Adjectiv zwar nicht mehr gebräuchlich, wofür jetzt hud; jedoch hat es sich in Zusammensetzungen noch erhalten: slodej... sloba Wuth slobiti... Se komu slobiti mit drohen Jemanden schrecken«. V zadnjem pomenu še živi ta beseda pri nas, kakor sem v lanskem letniku pisal. »Zali« pomeni pa toliko kakor »priden«. Obto ne mešajmo jezika, vsaki besedi pustimo njeno značenje ter ne vpeljujmo drugih soseb skovank, kjer že imamo svoje.

¹⁾ »Dom in Svet« 1891, str. 89.

²⁾ Etymol. Wörterbuch. Wien 1886, str. 73.

³⁾ J. Scheinigg, Narodne pesni koroških Slovencev. Ljubljana 1889, str. 8, 9, 37 itd.

⁴⁾ Vodnikove pesni 1869, str. 132.

¹⁾ Prim »Slovenec« 1891, št. 26, 27.

²⁾ Prim. Mikl Etymol. Wörterbuch str. 405; Levstik Nauk slov. županom 206.

³⁾ Versuch eines Etymologikons. Klagenfurt 1832, str. XII. 115.

7. „Rečij ali reči“, „nitij ali niti“ itd., t. j. katera oblika je po razvitku našega jezika pravilna in tudi opravičena v rodilniku množine? O tem se je že toliko pisalo, da je skoro škoda zopet — prazno slamo mlatiti. Pa ker sem sam nekaj že o tem omenil,¹⁾ ker je o tem pisal g. J. M.²⁾ v tem listu, pobral bodem kar so o tem pisali naši najboljši poznavalci slovenskega jezika. Zakaj čital sem nedavno³⁾ o tej stvari in spoznal, da celó gospóda, »ki se bavi znanstveno s slovenščino ter je prebila iz nje izpit na vseučilišču«, nima o tem jasnih pojmov. Novega se o porepljenem rodilniku, t. j. gen. pl. na -ij, ne dá mnogo reči. Nekdo iz Trsta⁴⁾ piše med drugim . . . »Sicer pa pisava na -ij ne bi bila niti jedina niti najneumnejša vseh pravopisnih posebnostij (»orthographische grillen« bi rekel Miklošič) današnje književne slovenščine«. In malo prej beremo, »da si ne bi upal trditi — na podlagi Oblakove razprave — da ne bi narod nikjer ne ločil v govoru ,reči‘ gen. sing. = acc. pl. ,reči‘ gen. pl.« in vpraša: »Kako pa pišete Vi g. J. M. gen. pl. od ,narečje‘? Mari-li ,nareči‘? . . . Škrabec piše ,narečji‘ . . . Potemtakem gospod Škrabec že nekaj ve! Obto začnimo ž njim. »Tisti, ki pišejo v gen. pl. dnij, nočij, nitij itd., so prezrli, da bi dosledno morali pisati tudi: ljubij, lepšij, nemškij, slovenskij itd. Gdor količkaj ume stare slovenščine, mora vedeti, zakaj« . . . »pisava ,ladij, obrežij‘ — torej tudi ,narečij‘ — je v naši slovenščini neopravičen arhaizem, ki so ga slovničarji iz stare slovenščine vtihotapili . . . ima vže Japelj . . . »okóli svojih ledji« . . . Gen. pl. je pri Kuzmiču Mat. 3, 4: ledevjôv, pri Dalm. Mat. 3. A: ledovjý (tudi ledavji op. pis.) = ledowji = ledâwji. Kuzmič ga dela po deblih na ũ, Dalmatin in Japelj po deblih na i. In poslednje je pri nas edini način tega padeža pri podobnih imenih; zmeta je, ako je mislil Janežič, da pred j v tem primeru i oživi in da je prava pisava »narečij (iz starega narečije)«. Ako bi

bilo res tako, bi moralo imeti ledâwjé: ledvij, t. j. ledvi’y, kar bi bil pisal Dalm. ledvy ne pa ledovjy ali ledovji. Tudi vže izreka »poglâw-i« kaže, da je pisati poglavji, zakaj poglavij bi se izrekovalo »pogla’vi« z v ne w in končni j(=y) bi se ne slišal, prim. Jú’ri[y], Je’rné[y] itd. »O gen. pl. na ji . . . naj ,Kres‘ z dokazi overže — umerl je prej za sušico — kar je tu (ravno prej) povedano, potem naj terdi, da je gen. pl. ,ladji, obrežji‘ itd. neopravičena posebnost.«¹⁾ Cigale piše:²⁾ »Oblika ij za mn. rod. nima pravice niti po izgovoru niti z ozirom na druge Slované«. Vatr. Oblak³⁾ piše pri »i-deklinaciji, gen. pl. ljudi: ludi Trub. C. 21, 26, 62, 77 t. p. d. Il. 16. t. d. d. . . . Krelj lüdi 9 b . . . Hren ludy 4 a, b . . . Skal. Schönl . . . Kast. itd.« Die gewöhnliche des gen. pl. ist auch im Truber i z. B. fapuuidi rizhi C. 43 . . . Krelj ftvar 17 a, bolesan 17 a, Hren daur 286, neben rezhy 5 a, skrivnofti 56, nozhy 37 b . . . Diese Formen findet man auch in einigen Dialekten . . . Die meisten älteren sloven. Grammatiker unterscheiden im gen. pl. die Substantiva, je nachdem sie im gen. sing. das Casussuffix betonen oder nicht, und in dem letztern Falle findet man in den meisten den gen. pl. nach Analogie der a-Decl. also ohne die Endung -i . . .« Iz vsega je razvidno, da kateri pišejo »ij« — novotarijo. Je-li imajo za to dokazov? »Gledé pisave«, — da sklenem o porepljenem rodilniku množine z g. dr. K. Štrekeljem⁴⁾ — »gen. pl.: nitij, kostij, ljudij bi bil g. pisatelj — vsaki — boljši storil, da bi bil ostal pri Miklošiču, to je pri tem, kar Slovenci v resnici govoré. Dozdaj še nisem slišal govoriti nobenega Slovenca nitij. Ta nepotrebna novotarija, proti kateri je g. Cigale po »Novicah« že marsikako resnično povedal, izginila bo, kakor je izginil nij. Kdor je prijatelj blagoglasju oblike, nitij nik’lar ne bo zagovarjal«. Kaj porekó prijatelji porepljenega množinskega rodilnika na

¹⁾ »Dom in Svet« 1891, str. 79.

²⁾ Ravno tu str. 37.

³⁾ »Slovenski Narod« 1891, štev. 29.

⁴⁾ Ravno tu.

¹⁾ »Cvetje« V. 11, VI. 10.

²⁾ »Novice« 1883, str. 3.

³⁾ Zur Geschichte der nominalen Declination im Slovenischen. Von V. Oblak Leipzig 1890. str. 211. sq.

⁴⁾ »Ljubljanski Zvon« 1885, str. 299.

to in s čim ga zagovarjajo, sem rado-veden. Pa kaj — sic volo, sic jubeo, stat pro ratione — abusus.

8. „**Poldrugi, poltretji**“ zahteva našega jezika razvitek pisati, izgovarjati pa: »powdrugi, powtretji«, kakor govori ljudstvo. Zakaj pisava naših prednikov, kakor današnja govorica ste le za našo zgodovinsko pisavo »poldan, poldne« . . . , kar sem lani dokazoval in menim dokazal¹⁾ — in pa za »poldrugi, poltretji« itd. Tako namreč dosledno pišejo prvi naši pisatelji do najnovejšega časa. Dalm. (1578). Vfaka Tabelniza ie deffet Komulzou dolga bila, puldrugi komulz shiroka II. Mojz. b. 36 . . . pultretij Komulz dolgo inu puldrugi Komulz shiroko ibd. 37, v. 25 r. t. večkrat. Obto mislimo, da je pisava: »polutretjo, pôludrug, popóludan, dopóludne, popóludne« . . .²⁾, ako ne popolnoma kriva — pa neopravičena. Gledé na pisavo zadnjih besed naj še povem, kaj o tem piše V. Oblak³⁾: »V sestavljenkah od poldne do polnozhi 201 b, poldan 312 b, 313 a, polnozhi 269 b, 335 a ni treba govoriti o izpadu ali izgubi nenaglašenega u, ker jednake tvorbe brez u ima že cerkvena slovenščina in tudi nekateri drugi slovenski jeziki. Pa tudi s stališča slovenske slóvnice se ne dá lahko pojasniti izpad, ker se nahaja že v Truberji (v Dalm. zmirom, opomba pis.) — kjer se vendar še ne dá (v prvih spisih) govoriti o poluglasniški izreki nenaglašenega u ali celó o njega izpadu; če je že res tukaj kedaj stal u, brez posebnih drugih vplivov ni izginil, mogoče tudi, da je slovenščina imela v starejši dôbi obe obliki poludne in poldne« — dokazano ni. Pisava naša priča le za poslednjo.

9. „**Polt**“ izgovori powt, Teint, Gesichtsfarbe. Beseda »polt« je že stara ali to nič ne dé. Poznal jo je Dalmatin, ker piše v izdaji 1578 — v poznejši izdaji 1584 — sv. pisma je nima — dvakrat: »negouiga Oblizhia kosha Polt fe lafkatala« II. Mojz. buk. 34. Tudi U.

¹⁾ »Dom in Svet« 1890, str. 120.

²⁾ »Ljubljanski Zvon« 1890, str. 4, 8, 32 etc.

³⁾ »Letopis Matice Slov.« 1890, str. 222.

Jarnik ima to besedo v že omenjeni knjigi¹⁾ ter piše: »Plt, das Fleisch, welches nicht genossen wird; polt im Slow. die feine Haut des Menschen; die Sinnlichkeit«. Miklosich²⁾ piše: »plüti: asl. plъtъ caro vъplъštenije incarnatio, nsl. pult, fris. aus plt, polt, pelt haut, hautfarbe m. in moškega polta spang. b. plъt fleisch . . .«. Zato bi bilo dobro, naj oživi zopet med našimi romanopisci in novelisti opišoč nam razna lica »polt« v pisavi in v govoru »powt«, kakor imajo Hrvati »put«, n. pr. »Krasan mladíc vitak crnomanjaste puti«.³⁾ In potem nam ni treba gledé na to ne »barve« nemške ne turške »boje«. Zadošča naj nam »polt«, — kakoršno kdo ima. Ni-li v zadreški in savinjski dolini navadna beseda »pont« nastala iz stsl. plъtъ? Ali po katerih glasoslovnih zakonih? O priliki morebiti več o njej.

10. „**Vrtnar**“ ali „**vrtnik**“? Dosedaj so navadno — navadno pravim — poznali Slovenci le »vrtnarja«, po nekod »gortnerja« — sedaj se pa pojavlja »vrtnik«.⁴⁾ »Vrtnico« poznam, »vrtnik« pa mi je sumen. In zato mislim, da ostanimo pri starem gledé na to besedo, kakor so dosedaj pisali našinci. Miklosich⁵⁾: »vertü: nsl. vrtnar habd.« Dr. J. Sket⁶⁾: »vrtnár«. V okolici marenberški na Štajerskem pozna ljudstvo sploh le: »agrad« = ogred, kar je tudi slovanska beseda, »vrt« je pa najbrž iz nemškega: »urt«. Češki: »zahradnik«, ruski: »sadownik«, ogorodnik«, kar bi bilo naš »ogradnik«. U. Jarnik ima: »vertnik« Gärtner, Megisser: Gartner vertar, Gutschmann: vertnik gortnar, Dalm. ima namestu vrtnar: vertni varih. In ker sem ravno pripomnil to, omenim naj še, da tudi St. Škrabec⁷⁾ uči, da naj se piše le »varih«, kakor sem lani pisal. To je edino prav. (Dalje.)

¹⁾ XVI. 173.

²⁾ Etymol. Wörterbuch 253.

³⁾ »Dom i Svet« Zagreb 1891, br. 1, str. 1.

⁴⁾ »Ljublj. Zvon« 1890, 1891. Jan.-Bartel.

⁵⁾ l. c. 385.

⁶⁾ Slovenska Slovnica str. 122.

⁷⁾ Cfr. »Cvetje« IX. 5.

Porabne misli o slovenščini v govoru in pismu.

(Piše Fr. S. Lekše.)

(Dalje.)

11. „**Hoteti, hočem**.“ Malo je besed, katere bi se tako neumestno in pogrešno vpotrebljevale, kakor glagol »hoteti«. In to se dogaja v slovenščini v pisavi in še česče v govoru. Na to je že nekaj opozoril Anton Raić¹⁾ pišoč: »Nekterikrati je grški ali latinski futur preložen s sedanjikom α) hoteti . . . tu se ne izraža pravi futur . . . iztiče se volja ter je po nemškem načinu: n. pr. hočo dati: tebi hočo te ključe dati od tega nebeskiga kraljevstva, dir will ich die schlüssel des himmelreiches geben, дамъ тебѣ ключе . . . δώσω σοι τὰς κλεῖς . . . tibi dabo claves . . . hren. tebi hočem dati ključe . . . petr. tebe dam klyče . . . küzm. dam tebi klüče . . . C. šte ti dam ključeve-te, na carstvo nebesno. s. daću ti ključeve od . . . 68. hočo priti: ako jest tjakaj pujdem inu vom te mestu perpravim, hočo jest zupet priti . . . ich will wiederum kommen . . . í ešte ido pakíť pridó . . . itd.« Na takšne primere naletimo lahko tu in tam po starih naših knjigah.

Toda ne rabi se »hoteti« samo v rečenem načinu pogrešno, ampak tudi sicer. Izrečno je navaden ta glagol na mestu, kjer bi trebalo, da postavimo nedovršnik. Zakaj »hoteti« je samo na svojem mestu, kadar imamo samo voljo kaj storiti in se nismo lotili posla. Kadar smo pa že kaj začeli, poprijeli se že česa, pa nismo dovršili, ali nismo mogli nadaljevati, treba, da vselej rabimo nedovršni glagol. Postavim: »tatovi so hoteli odpreti vrata in vse pokrasti v hiši«, t. j. imeli so voljo, ali prejmer so se lotili dela, bili so preplašeni. Medtem pa bi bilo pogrešno govoriti in pisati: »na vratih smo opazili, da so jih hoteli tatovi odpreti, vsa ključavnica je pokvarjena«, marveč: »da so jih odpirali«

¹⁾ Prim. Stapleton. Neznane prelagatelja evangelija preloženega po Stapl. Ljubl. 1888, str. 97.

(ali ne odprli). Zakaj tu so se že res poprijeli dela. Srečam prijatelja pri vratih, katera ravno zapira ter mi reče: »ravno sem hotel iti na sprehod«, kar je sevė pogrešno, namesto: »ravno odhajam na sprehod«. Zakaj on ni imel samo volje, marveč je že res na potu. Takisto je pogrešno, kar se tolikokrat sliši: »hoteli so me pregovoriti, hoteli so me seboj spraviti«, namesto: »pregovarjali so me, seboj so me spravljalí« (pa ne pregovorili, ne seboj spravili). Smešni so germanizmi (nemčizne): »od žalosti mi je hotelo srce pokniti«, namesto: »od žalosti mi je srce pokalo« in dr., »o tem hočem vam govoriti, povedati, pisati, nadaljevati itd. drugikrat«, namesto: »o tem spregovorim, povem, pisal bom, nadaljeval bom drugikrat«. Takisto »nečem trditi, reči . . .« namesto: »ne trdim, ne pravim« . . . kakor tudi »tukaj si hočemo počiniti« namesto: »počínimo si«. »Naj dela, kar hoče« namesto: »naj dela, kar dela«. »Vidiš, kaj daja — koliko daja — naj daja, koliko, kaj hoče« namesto: »naj daja, kaj, koliko daja«. Pogrešno je tudi »hoteti« soseb v dramatičnih delih. N. pr. »Ko hoče oditi, vstopi gospa«,¹⁾ namesto: »Kadar odhaja, kadar, ko je odhajal, vstopi gospa«. »Zgrabila sta se in ga je hotel vreči« namesto: »metal ga je« (ali ne vrgel). Podobno po nemško zasukano rabimo Slovenci tudi glagol:

12. „**Smeti, smem**.“ N. pr. »ne smeš si misliti«, namesto: »ne misli si, ne mislite si« . . . »ne smete zameriti, če vam to povem«, namesto: »ne zamerite« . . . »ne smemo se temu čuditi«, namesto: »ne čudimo se temu«. Takšnih vzgledov so polni naši listi in v govoru kar mrgoli takšnih nemčizen. Zato pa mislimo slovenski in bodemo tudi po slovensko govorili in pisali.

¹⁾ »Dom in Svet« 1891, str. 114.

13. „*Morati, moram*“, piše nekje Živanovič je v mnogih primerih nemščizna v srbskem jeziku. Mesto »morati« vpotrebujemo »trebati«, pravi rečeni izvrstni poznavatelj srbskega in drugih slovanskih jezikov soseb pa staroslovenskega jezika. To bi tudi jaz rekel za slovenski jezik. Zakaj »morati«, kakor ga navadno mi vpotrebujemo v slovenščini, izostal bi lahko čisto, ker je navadno po nemškem mišljenju. Navadno slišimo in beremo, postavim: »moram vas še na to opozoriti, še vam moram to povedati« itd., namesto: »opozarjam vas še na to, naj vam še to povem« itd. Nemški »ich müsstes ein Narr sein«, sloveni se popolnoma krivo, namreč: »moral bi norec biti«, namesto: »vsaj nisem znorel, zblaznil«... Takisto so pogrešne navadne fraze v govorici: »ta mora bogat biti, ta mora učen biti, kdor je to napravil, izumel, moral je „kunšten“ biti« itd., namesto: »ta je bogat, ta je učen, kdor je to napravil, izumel, je premeten, pameten, umetalen...« »Iz tega se vidi, kako ga je moral ljubiti«, namesto: »kako ga je ljubil« itd.

14. „*Gotov biti ali kali?*“ Beseda »gotov biti« fertig sein je navadno povsod nemščizna v pomenu: »gotov biti z nečim« = fertig mit etwas sein. Ta spaka se je globoko vjedla že v našo govorico in na žalost tudi v pisavo.

Samo vzgled: »Pri juhi se je vrišč nekoliko polegel. Poročnik se je podvival, da je prvi bil gotov, potem vstane in jame govoriti.«¹⁾ V tem stavku sta samo dve hibi, namreč: »gotov« in »jame govoriti«, namesto: »Poročnik se je podvival, da je bil prvi pojedel (juho), potem vstane in spregovori«. Takisto se pogrešno govori: »počakaj, nisem še gotov s pisanjem, z oranjem, kopanjem, mlačtvom, šivanjem« itd., namesto: »še nisem dopisal, spisal, dooral, dokopal, skopal, domlatil, omlatil, sešival, došival«. Prav dobro, kakor sem slišal praviti, nemški »fertig« vpotrebjujejo štajerski Slovenci okoli Ljutomera. Čevljarji pravijo, danes bodemo ali danes smo došivali; mlatiči, danes smo domlatili itd. Murko piše tudi nekje²⁾ »seid ihr schon mit der Arbeit fertig, ali ste že svoje delo opravili?« Da je res smešen »gotov«-tudi »fertig« v slovenščini, pričajo nam razni narodni dovtipi, od katerih le najnavadnejši povem. Prašal li koga: »si-li gotov, da greva«, na kar ti bo navadno nepokvarjen Slovenec odgovoril: »že davno, že dvajset let«... Zatorej pustimo Nemcu, kar je njegovega, in oklenimo se svojega.

(Dalje.)

¹⁾ »Ljubljanski Zvon« 1890, str. 396.

²⁾ Cfr. Murko Grammatik.

„Ruska biblioteka“ in naši prevodi slovanskih izvornikov.

(Spisal V. B.)

(Dalje.)

Stem, kar je prinesel v štev. 4. »Dom in Svet« v tem predalu, menim, da smo storili svojo dolžnost i nasproti slovenskemu občinstvu i izdajatelju »Ruske biblioteka«. A škodilo ne bode, če slednjič še izpred domačih durij pometemo nekoliko smetij! Dotaknimo se z nekoliko be-

sedami slovanskih prevodov, zlasti iz ruščine, poljščine in češčine. V njih se nahajajo v izobilju vse tiste napake, katere je očital Jagić Harambašiću, in pa še nekaj drugih po vrhu; Jagić vsaj ničesar ne vé tožiti o slabi hrvaščini, menda se prevod še dosti gladko čita, a to se o naših prevodih ne more

41 šolo prof. M. Pirnerja in 13 šolo g. J. Mařaka. Častna darila je dobilo 32 gojencev in sicer za oljnate slike, studije po naravi, kompozicije in risarije.

Razdelili so 1400 gld. Posebno odlikovan je bil g. Jan Bilek, kateri je dobil ustanovo nekega prijatelja umetelnosti, da more svoje studije nadaljevati v Parizu.

„Slovanstvo ve svych zpěvech.“

Ludovik Kuba, znan po vsem sedanjem slovanskem svetu zaradi pridnega nabiranja slovanskih pesnij, izdal je dosedaj z imenovanim naslovom blizu 1200 pesnij v 53 snopičih, in sicer narodne: češke in šleske, moravske, slovaške, poljske, lužiške, maloruske,

velkoruske, beloruske, slovenske in črnogorske. Pesmi je nabral sam. Popotoval je že l. 1888. po Kranjskem in Primorskem, l. 1889. po Koroškem, Štajerskem, Hrvaškem in Slavonskem, l. 1890. pa po Črnigori in Dalmaciji. Za letos je bil namenjen v Bosno in Hercegovino, l. 1892. med Ogerske Srbe in kraljevstvo Srbsko, l. 1893. v Istrijo, na Hrvaško-Primorsko in Dalmatinske otoke, l. 1894. na Bolgarsko in v Makedonijo. Izmed nabranih pesmij je izdal le peti del. Drugo ima prihranjeno v svojih zapisnikih. Zraven tega prinaša s svojega popotovanja bogate etnografske zapiske o godbi. Ludovik Kuba je bil rojen 16. aprila l. 1863. v Podebradih na Češkem in je po svojem stanu učitelj.

Fr. L—r.

Porabne misli o slovenščini v govoru in pismu.

(Piše Fr. S. Lekše.)

(Dalje.)

15. „**Odločiven, a, o**“ je bolje pisati v pomenu, da je kaj važno, kakor »merodajen«, kar je prestava nemške besede »massgebend«. »Massgebender Ort« je mesto, katero daje naredbe, določbe za koga ali za kaj. Ni treba nam torej vsega »meriti«. — Takisto ne treba nam tudi »nadri« — »nadriučenjakov«¹⁾ hrvaških, ker imamo dovolj slovenskih

16. „**slutvo-učenjakov**“, t. j. le po imenu. Erjavec jo je nekje med preprostim ljudstvom našel in zabeležil. Miklosich²⁾ piše o tej besedi . . . »slüt 1 . . . slutvo in slutvo gospodar, dem namen nach herr.«

17. „**Začeti, začnem, jeti, jamem**“ rabimo v slovenščini prepogostokrat. Po mojih mislih je »jela« nepotreben v stavku: »Ko so stara ljud-

stva poleg lovskega in nomadnega ali pastirskega življenja jela poprijemati se bolj in bolj poljedelstva, jela so tudi bolj opazovati posebne prikazni na nebu.«¹⁾ Ta stavek bi tako-le zapisali: »Ko so se stara ljudstva poleg lovskega in nomadnega ali pastirskega življenja poprijemala bolj in bolj poljedelstva, opažala so tudi bolj prikazni na nebu.« Takisto tudi ne: »Skoro za vasjó se pričnó tla dvigati«²⁾, ampak: »Skoro za vasjó se dvigajo tla«. Zakaj Slovenec izražuje ta in podobna rekla z nedovršnimi in opetovalnimi glagoli. Zato ne: »Začelo se je svitati«, ampak »svita se«; ne: »Začelo je padati«, ampak »pada«. Takšnih vzgledov bi lahko povedali še mnogo.

18. „**Breg, obrežje**“ nam. »obala«. Gestade, Küste. Novejši Slovenci pišejo

¹⁾ »Ljubljanski Zvon« 1890, str. 496, 497.

²⁾ Mikl. Etymol. Wört. str. 308.

¹⁾ »Ljubljanski Zvon« 1891, str. 79.

²⁾ Ibid. str. 461.

radi besedo »obala«. Kako jo treba naglašati? Ali se govori kje med Slovenci? Kakor mi kaže Miklosich¹⁾, imajo in poznajo to besedo samo Srbi: »obala s. ufer«. Pustimo bratu njegovo, in mi imejmo svoje!

19. „*Soseb*“, besedica je sicer znana, vendar jo omenjam. Zakaj dolžen sem odgovor uredniku nekega lista.²⁾ Piščemu za neki list so mi črtali rečeno besedico ter jo zamenjali z besedo »posebno«, češ ta je jedino prava in ne »soseb, sosebno«. Vendar je tudi poslednja pristna domačinka, skoro jedina v navadi in rabi našim prednikom. Priča naj njeno pristnost to-le: Miklosich³⁾ piše: »svū: der stamm des reflexiven pronomens erscheint in den slav. sprachen in dreifacher Form . . . II. Der dem sebe, soboĵa zu grunde liegende stamm erscheint, meist mit dem vokal o, in zahlreichen bildungen: nslov. zoseb besonders . . .« — Trub. Psalt. Predg. 4., 9., 10. str.: »Kai ei pag Bug ťakim Peťmi inu Spetiem . . . vuzhil inu pomenil . . . Guishnu drufiga nikar, famuzh de ta praua shiua Cerkou, ta Gmaina Boshya, inu vťak Kerfzhenik fufeb ima peiti . . . Oni fe ne fanashaio na veliko Goffufzhino . . . temuzh le na tiga prauiga shyuiga Boga . . . inu de on nih ne fapusti onih nadlugah, fufeb na tei Smerti.« »Soseb (fufeb) piše vedno tudi Dalm. ter mi za to ne treba praviti več vzgledov. Samo to še opomnim, da ta beseda še živi med preprostim narodom, kakor piše J. Navratil⁴⁾: »Sóseb' (suseb') živi še med Belimi Kranjci«.

20. „*Najsi*“ Rajni Levstik je grajal pri-nas udomačen »ako ravno«, rekoč — nemčizna je. Namesto nje, če me spomin ne moti, rekel je pisati »da-si, da-si tudi«. Naši predniki so pa za

sedanji »akoravno« le pisali »najsi«, kar kažejo ti-le vzgledi iz Dalmatina in Truberja: Dalm. Predg. »Inu najfi zhafi tudi vefťelje umejs pride, taku vťaj tuiťtu dolgu netérpy . . . Kakor tudi ta Svety Prerok inu Krajl David, najsi ga ťvetu Pifmu hvali, de je ťturil kar je Gospodu Bodu dopadlu.« »Najsi tedaj ty ťveti Ozhaki v' starim Teťtamenti Néfo dozhakali Cristufeviga rojstva na ta Svejt, taku fo ony vťaj to oblubo Boshjo od njega imeli . . . Trub. Psal. str. 139. H' tretimu, pravi, Naj fi fo goťtu inu groshnu greshyli, vini Bug nei nec cilu pogubil . . . Ps. LXXVI . . . Ty kir fo mozhniga ferza fo obrupani, ťfel nih fen, Inu nih roke, nai fi fo vťi Mosche te Voiske bili, neifo niťhter dobyli. Oba dva rečena naša prednika piťeta različno; jaz bi bil za to, da piťemo: »najsi«, kakor piťemo »dasi«.

21. „*Gospa*“, „*žena*“ Mnogokrat posnemamo Nemce dosti nespametno. Tako smo se tudi od Nemcev naučili rabiti mesto besede »žena« — gospa. Najsi je Nemcu »Weib« »minorum gentium creatura«, mislim, da je bila vedno v čislih Slovincem »žena«. Kajpada dandanes se ravnajo tudi Slovenci večinoma po oni stari: »Vsaka bi rada frava' b'la, tenka kakor mravlja« in nekaterniki nemajo »žen«, ampak le »gospe« — Herrinnen. To je pa napačno. Francoz, ki si je vzgojil kralja vseh jezikov in tudi v »olikanosti in vljudnosti« ne zaostaja za nobenim narodom, pravi le »ma femme, moja žena«, čeprav ima za nemški izraz »Frau« te-le besede: »femme, épouse, madame, maîtresse«,¹⁾ katera poslednja ne pomeni to Francozu, kar Nemcu. Lah pravi: »mia moglie« — ne »Signora«; in Anglež veli: »my wife« (čitaj: »maj uajf«), dasi ima:²⁾ »lady, madam, mistress, woman«.

(Dalje.)

¹⁾ Etymol. Wörterb. der slav. Spr. str. 218.

²⁾ Mimogredé omenjam, da ne mislim lista »Dom in Svet«-a. Pis.

³⁾ Etymol. Wörterb. str. 331.

⁴⁾ »Letopis Matice Slovenske« leta 1871., str. 156.

¹⁾ Glej: »Französische Synonymik«, Dr. K. Meurer, str. 48.

²⁾ »Englische Synonymik« istega, str. 51.

Porabne misli o slovenščini v govoru in pismu.

(Piše Fr. S. Lekše.)

(Dalje in konec.)

22. „*Rasti, rastem, rasem*“ in „*rastiti, rastim*“. Ta dva glagola, po pravem pomenu popolnoma različna, zamenjujeta se v spregatvi. Soseb zastavljeni glagoli z *rasti*, *rastem* ali *rasem* imajo nekatere oblike, kakor bi imeli za podstavo *rastiti* in ne *rasti*. Najsi so že izpregovorili o tem naši veljaki in prvaki v slovenskem jeziku, vendar še naletiš tu in tam po naših knjigah in časnikih na napake, katerih se odkrižamo čisto lahko. A žal da različno,

Kaj prav slovensko je, uči
Nas nova šola korenita;
A kaj mi vsi nauki ti,
Ko dva enako ne učita.¹⁾

G. J. Lendovšek piše in uči »Rasti je neprehajalen glagol in torej nima trpno-preteklega deležnika. Pisati se mora odrasli (odrastli) otroci, ne odrasteni otroci. Oblika *rasten* (ibid. 4.) je torej kriva.«²⁾ »Da bi *rasten* bilo krivo«, ugovarja in uči drugi profesor, dr. J. Sket v istem listu³⁾, »tega ni g. L. dokazal. Janežič ima v svoji slovnici to obliko in tudi Levstik jo pozna vsaj v sestavi (obrásten str. 59). Rabimo pa to obliko tudi v pisavi, in ona je potrebna, kakor kaže sledeče: *Rastel* in *rasten* moramo često rabiti, da se natančno in razumljivo izrazimo; n. pr. »Sosedov konj je tako lepo *rasten* (raščen), da ga je veselje gledati«, in »Sosedov konj je tako hitro *rastel*, da smo se čudili.« Na to odgovarja zopet g. Lendovšek⁴⁾: »Da bi pa bila oblika *rasten* pravilna, celó potrebna, o tem me gospod doktor ni prepričal. Kdor ima le nekoliko čuta za slovenski jezik, ne bo pisal: Sosedov konj je tako lepo *rasten* ali celó *raščen* — *raščen* konj — hm, to bi bilo nekaj posebnega, kajti *raščen* moramo izvajati od glagola *rastim* *rastiti* (rašim

rašiti): *petelin rasti* itd.« — Kateri govori pravo, in po katerem naj se ravnaj v govoru in v pisavi, vprašal me je prijatelj, gledé na te različne misli? Oglejmo si to stvar!

Glagola *rasti* in *rastiti* sta delovala in vplivala drug na drugega. In odtod trpno-pretekli deležnik *raščen* (raščen), dasi jima je spregatev različna, in sta tudi različnega korena. Glagol *rastiti* se izvaja od *ners* (od tod *neresec*, pri nas *mrjasec*), *nrestiti*, *rastiti*, *rastiti se*, to je oploditi, oploditi se¹⁾ n. pr. o perjadi; prav za prav pomeni »wachsen machen«. Sprega se: *rastim*, *raštiš* itd. *rasteč*, *rastivši*, *rastil*, *raščen*, *raščenje*.

Spomnjam se, da sem večkrat slišal: »raščeno jajce«, postavim: »Nasadila bi kuri, pa ker nismo imeli *petelina*, nimam *raščenih* jajec«. »*Rastiti* proferre, *rašta*, *raštiš*.«²⁾ Slovenščina zamenjuje s tem glagolom tudi še drug glagol: *rašiti* lockern, kateri je od *rachū*: nsl. *rah*, *rahel* locker, na pr. Nisem v srcu *rah*.³⁾ Od glagola *rastiti* ne bi pričakovali »*rašiti*«, ampak »*rasiti*«, kakor imamo istega korena glagol *drstiti* (Gorenja Savinjska dolina) za *drestiti se* laichen: »*ribe se drsijo*« za pravilno »*se drestijo*«.

Drugega korena in pomena pa je glagol »*rasti*, *rastem* ali *rasem*«, kateri se tudi popolnoma drugače sprega, ne gledé še na to, da je neprehajalnik. Zato ju pač ne zamenjuje več pisatelj. Zakaj oblike: »*rastem*, *rasteš*, *raščoč*, *rastel*, *rastenje*«, kažejo mi drugo lice, kakor od glagola *rastiti*. Zato tudi niso pravilne povsod posejane oblike *naraščati*, *narašča*, *zaraščen*, *obraščen*, *odraščen*, *naraščaj*, *naraštaj*. Ali ker te nimajo za podlago glagola *rasti*, nego

¹⁾ »Drobiž«, Dunaj, 1891, str. 38.

²⁾ »Ljublj. Zvon« 1889, str. 440.

³⁾ »Ljubljanski Zvon« 1890, str. 182.

⁴⁾ Ibid. str. 183.

¹⁾ Miklosich »Etymol. Wörth.« 213.

²⁾ »Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum« Miklosich pag. 790.

³⁾ Prim. Miklosich »Etymol. Wörth.« str. 272.

rastiti. Zakaj le od poslednjega so te oblike možne, nikakor pa ne od *rasti*. Ali je deležnik: *obrasen, zarasen, porasen* tako potreben?

V Dalmatinu in v Trubarju sem naletel na to-le obliko: »Kir fo fahajali po Pushzhavah po puftih taraslih cestah« . . . »Kateri fo sahajali v Pufzhavi po saraslih potih.« Ps. 107.

Trpno-pretekli deležnik *rasten* od *rasti* je čisto pravilno napravljen. Toda skladnja nas uči, da imajo preteklo-trpne deležnike le prehajalni glagoli, drugi pa ne. To je kratko pravilo; izjeme so redke, in ne vem, ali obsegajo tudi še *rasten*. Najsi beremo večkrat od neprehodnih glagolov, takih, kateri izražajo trpni položaj ali sploh kako stanje že v tvornem deležniku, trpno pretekle deležnike, ne posnemajmo take pisave. Kajpada se mnogim, — slišal sem sam — zdé to malenkosti; toda če nam je lepota in čistota našega milega jezika res na srcu, draga nam mora biti vsaka še tako malenkostna opazka o njem.¹⁾

23. „*Prevideti, im*“, slišimo in čitamo dandanes večkrat, kakor je bila našim prednamcem navada. Da bi naš kmet govoril »prevideti s sv. zakramenti« v nemškem pomenu »versehen«, ni mi znano. Pozna tudi slovenščina glagol: »prevideti«, toda v pomenu: »vorsehen, voraussehen, übersehen«. Toisto pomeni tudi glagol »providěť« v ruščini. Zato menim, da je novotarija nepotrebna in neumestna nemčizna. Postavim, po mrtvaških oglasnicah in časnikih čitamo: »Umrl je previden s sv. zakramenti«, lahko čisto domače slovensko povemo: »Umrl je po prejetih sv. zakramentih«, ali še bolj po domače, — nekaterim je to prekmetsko

¹⁾ Uredništvo misli, da pravda o glagolu *rasti* še ni do cela s tem dognana in končana, in upa, da se bode gospod pisatelj še lotil tega vprašanja. *Rasti* je res neprehajalen, kaj pa *zarasti*, — vsaj v današnji rabi med narodom? Ali ne pravijo tudi drugodi (ne samo pri nas na Notranjskem): »Plevel je zarasel njivo; grmovje je zaraslo pašnik; Janezek je prerasel Tončka; rana se je zarasla«. Prim.: *pasti* in *napasti* koga. A jasno je, da rabijo mnogi dandanes trpni deležnik, kjer je na pravem mestu tvorni.

— »izpovedan« ali »brez izpovedi«. »Kje ste bili na izpoved«, »koga ste izpovedali«, »na izpoved so šli« itd.: vse to so domači naši izrazi, kateri že dolgo živijo v ljudstvu, prevideti pa ne. Komur je »prevideti« vendar ljub, tisti dokaži, da je beseda v duhu slovenščine in opravičena!

24. „*Obreči, obrekovati, obrekovalec, obrekovalka, opravljati, opravljivec, opravljivka*“, te vse naj namešča hrvatsko-ruski »klevetati, kleveta, klevetnik« ter naj pri nas: »Klevetaje, zabavlja . . . obrača vse narobe.«¹⁾ Prav je pogodil znani Slovenec, govoreč o naši pisavi po listih in knjigah naših, bolj o naših piscih:

Če kako novo najde kdo
Pri nas besedo, brž jo zgrabi,
Ter sede, prime za pero
In spiše spis, da jo porabi.²⁾

Beseda »klevetnik« je večinoma neznan našemu ljudstvu, in prepričal sem se že sam, da je mnogi olikanci ne umejo popolnoma. Ruska beseda »kleveta«, katero pozna tudi hrvaški jezik, pomeni to, kar naše: »obrekovanje«, t. j. o bližnjem človeku reči kaj hudobnega in neresničnega, ne pomeni pa opravljanja, razglašanja istinitih napak.

Naletel sem tudi na drugo novo besedo, mislim, nam nepotrebno v slovenščini: »Nastanil se je na svojem posestvu . . . efremovskem ujezdu . . . čembarskem ujezdu.«³⁾ Marsikateri čitalec se je vprašal, kaj pomeni ta beseda? Ruska je, ter se glasi v naših bratov jeziku: »уѣздъ (ujezd) Kreis, Bezirk«. Po naše bi bilo menda najbolje reči: » . . . v efremskem okrožju, v čembarskem okraju«, kar razume vsakdo, in Rusom lahko vrnemo »ujezd.«⁴⁾

Predno završim v letošnjem letu »porabne misli«, podam še za nameček onim, katere mika narodna leksikografija slovenska, neke besede, katere sem slišal med ljudstvom:

¹⁾ »Ljubljanski Zvon« 1890, št. 8.

²⁾ »Drobiž« 1891, str. 36.

³⁾ »Dom in Svet« 1891, 434 itd.

⁴⁾ Pisatelj ni rabil besede nikakor tako, kakor bi jo hotel uvesti v slovenščino, ampak kot tuško za tuje razmere.

Zasegati poméni v gorenji Savinjski dolini približno to, kar nemški »vorwerfen«. N. pr.: »Saj mi ni obstati, on me zmirom zasega zaradi njega.« »Ker sem ti dal ondan denarje, kolikokrat sem bil zasegan za to, kako me je ona zasegala za to!«

Jiha. N. pr.: »Oblačno je, morebiti pride kaka jiha«, govore okoli Vojnika in tudi v Šaleški dolini se bojda sliši. Pomeni pa, kar nemški: »ein Spritzer wird kommen«.

Cedilnikast, izgovori: »cedivnikast«. N. pr.: Ta neče ničesar dati, stiskavec je in »cedilnikast«, t. j. »skop«. Tako govore v Vojniku pri Celju.

Teležnik pomeni klin, (v Dobovi pri Brežicah) kateri se dene v jarem. V Savinjski gorenji dolini pa jarem pomeni »telige«, in »teležnik« pomeni: »ungeschickter Mensch«.

Trčak pomeni okoli Marenberga božjast (Fraisen).

Iz popotnega dnevnika.

(Piše P. Fl. Hrovat.)

(Dalje.)

Na ulicah je bilo dosti luž, — znamenje, da je deževalo. »Hvala Bogu!« vzdihnem, »sedaj bode hladnejše«. Vročina je bila namreč že neznosna. Ljudje so nama pripovedovali, da je bila pred dobro uro nevihta s točo. A hitro so se oblaki razgnali, in sijalo nama je toplo solnce. Če tudi sem hodil le malo časa po teh planinskih krajih, videl sem lahko, da je tod vreme jako muhasto; niti trenotek nisi varen, da te ne vjame ploha.

V načrtu potovanja je bilo zabeleženo: »Za znamenitosti tirolskega glavnega mesta 20. avgust.« Ker je do Oberammergau-a po tej poti še jako daleč, a 23. je trebalo biti tam, torej je trebalo čas umno porabiti. Bilo je še precej zgodaj popoldne, bila je torej ugodna prilika za površno ogledovanje mesta. Zato sem pregovoril tovariša, da sva mahnila v mesto.

V Inomostu se ni treba bati, da bi se človek izgubil, ker ni velik. Šteje

le kakih 30.000 prebivalcev z okolico, kakor naša Ljubljana. Ima pa lepo lego, rekel bi, za Solnogradom je najlepše izmed alpskih mest. Na vse strani ti zapirajo obzorje visoke gore z golimi grebeni in raznimi imeni. Prideva kmalu do mosta, ki vodi čez Ino na levi breg, kjer sta predmestji »sv. Nikolaja« in »Marija pomagaj«. Z mosta se nama je nudil lep razgled po okolici, zlasti o tem času, ko je rdečilo solnce s poslednjimi žarki visoke gore. Ob levem bregu Ine je zasajen nov drevored, ki še ni popolnoma dorastel. V drevoredu zagledam majhno piramido, ograjeno z železno ograjo. Radoveden grem bliže, da vidim, kaj je. V dnevniku je nisem imel zabeležene. Stopivši bliže, spoznam, da razna orodja na tej piramidi kažejo vremensko opazovanje, razni kazalci pa imena in lego raznih gorskih vrhuncev. Premalo sem zemljepisec, da bi si bil zapomnil vsa imena: pač pa sem se brigal za vreme in gorkoto,